

Tolstoj als pedagoog

CAHIER

5

*Herinneringen
van een
onderwijzer*

Pjotr Morozov

Herinneringen van een onderwijzer

Pjotr Morozov

Fragment uit de herinneringen van onderwijzer
Pjotr Morozov aan de Jasnaja Poljana school in de jaren
1859-1862. Gedeelten uit zijn memoires werden in 1912
postuum gepubliceerd in de krant *Russkoye Slovo*.
Dit fragment werd uit het Russisch origineel gekozen en
vertaald door Alan Pinch voor het boek
Tolstoy on Education van Alan Pinch en Michael Armstrong
(London, The Athlone Press, 1982). De Nederlandse ver-
taling uit het Engels werd gemaakt door Rita Kohnstamm.
Anne Stoffel, onder meer bekend om haar Tsjechov-
vertalingen, controleerde deze vertaling tegen het
Russisch origineel dat zij op het internet vond.

Ter inleiding

Morozov is een tamelijk veel voorkomende naam en onderwijzer Pjotr Morozov was geen familie van de leerling Vasili Morozov ['Fedjka', wiens herinneringen staan in *De onbekende jonge Tolstoj*]. Pjotr had voortgezet onderwijs gevolgd aan het priesterseminarie in de naburige stad Tula. Priesterscholen boden volkskinderen een van de weinige kansen op voortgezet onderwijs en in deze periode werd een aantal van hen die de opleiding met succes volgden géén priester. Hij kwam pas begin februari 1862 bij de staf op Jasnaja Poljana, na een korte aanstelling aan een school in de buurt. Tolstoj waardeerde hem op den duur zeer en hij had een lange loopbaan als onderwijzer aan een derde dorpsschool in hetzelfde district. Toen Tolstoj in 1874 met de Alfabetiseringscommissie van Moskou verwickeld was in een controverse over leesmethoden vroeg hij Morozov proeflessen te geven met zijn, Tolstojs, methode.

Op de stoep van het grote huis stond een man in een jak van schaapsvacht en vilten laarzen. “We komen voor de graaf.” “Ik ben de graaf.” “Ja hoor, dat zien we zo wel,” zei mijn broer spottend. “Werk je bij de graaf als stoker? Ik breng hier een onderwijzer voor hem.”

Het bleek dat de man in het jak van schaapsvacht de graaf wás. Hij liep met me mee naar de school. We gingen naar binnen. Wat me verbaasde was de ongelooflijke herrie die de kinderen maakten. Toen we binnen kwamen begonnen de jongens te schreeuwen.

“Lev Nikolajevitsj! Heb je weer een nieuwe onderwijzer gehuurd? Die gaat er natuurlijk ook weer van door. Zal je zien! Net als I.I. en N.O. Je kunt veel beter zelf met ons werken. We hebben geen onderwijzer nodig!”

Later hoorde ik dat de graaf binnen één maand achtereenvolgens vijf of zes onderwijzers had aangenomen. Sommigen waren uit eigen beweging weggegaan, omdat ze niet konden opschieten met de leerlingen. Anderen waren door de graaf ontslagen vanwege ruw gedrag.

Schilderij van het grote huis met stoep, begin twintigste eeuw

Om me heen kijkend probeerde ik een idee te krijgen hoe hier werd gewerkt. Er was niks wat leek op de school waar ik zelf op had gezeten of die ik later had gezien. De meeste kinderen zaten twee aan twee, hier en daar met z'n drieën of in grotere groepen van een stuk of vijf. Eén stel was aan het lezen, een ander zat letters of woorden te schrijven, een derde cijfers, een vierde tekende enzovoort. Kortom: iedereen deed wat het beste uitkwam. Je hoorde niets anders dan uitroepen als "Lev Nikolajevitsj! Kom eens hier, kom eens kijken of we dit nou goed lezen!"

Die dag vertrok de graaf om zijn broer graaf Sergej Nikolajevitsj op te zoeken in Pirogovo. Ik bleef alleen op de school achter.

Een bediende kwam en riep tegen de kinderen: "Vooruit, naar huis! Geef Pjotr Vasiljevitsj de gelegenheid bij te komen na zijn reis en kom morgen terug!"

De kinderen gingen met tegenzin weg. Tegen de avond kwamen ze terug, maar de bediende stuurde hen weg.....

Al na korte tijd kwam Lev Nikolajevitsj terug. Ik weet nog goed hoe de jongens met opgewonden gezichten de school binnen renden en riepen: "Lev Mikolajitsj is terug! Lev Mikolajitsj is terug! Hij komt zo bij ons!"

De graaf kwam de school binnen en de kinderen hingen letterlijk aan hem als een zwerm bijen aan een bloeiende struik. Het duurde tien minuten voor ik de gelegenheid kreeg hem te begroeten.

De graaf en ik gingen samen aan de slag.

Je stond 's ochtends om zes, zeven uur op, nooit later en de kinderen waren er dan al. Sommigen waren buiten aan het sneeuwballen gooien of deden gymnastiekoefeningen in de gang, anderen zaten al te werken in school. Om acht uur, soms wat vroeger, kwam de graaf zelf.

We werkten de hele dag. Wanneer, zult u zich afvragen, kregen de kinderen gelegenheid te eten. Wel, ze waren vrij hun tijd zelf in te delen en hoefden geen rekening te houden met een vast rooster voor hun schoolwerk. De één ging, de ander kwam en dat ging zo de hele dag door, van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. Tenzij het gebeurde dat de graaf zelf geen tijd had om 's avonds te werken; dan werden de

Schilderij van het schoolgebouw, begin twintigste eeuw

kinderen bij wijze van spreken de school uitgejaagd. En het was niet de graaf die dat deed of ik, maar de bediende. Wij konden het niet over ons hart verkrijgen om hen weg te sturen, zelfs niet als ze onder tafel in slaap vielen. Als ze dan wakker werden, liepen de graaf en ik met hen mee naar het dorp.

We moesten dan vaak het gemopper van hun moeders aanhoren. Als we bijvoorbeeld op de deur klopten van Matrjona Kozlova:

“Wie is daar?” vroeg Matrjona dan.

“Doe open, Matrjona! Wij zijn het. Laat je kinderen binnen.”

“Potverdorie nog an toe, om middernacht nog rondhangen.

Zeker niks beters te doen. Jullie bederven die kinderen alleen maar en komen dan ook nog eens de rust van eerlijke mensen verstoren!”

De school verveelde en vermoeide me nooit, dankzij het ontbreken van officiële discipline. Niemand verplichtte ooit een ander om netjes te zitten. Iedereen voelde zich thuis, in een sfeer van oprechtheid. Dit betekende helemaal niet dat er geen regels waren. In tegendeel de regels van de school bestonden nu juist uit precies dát. De duidelijke wanorde die er heerste was er uit principe. Want de graaf liet de dingen niet verlopen volgens de opvoedkundige handboeken, maar volgens het plan dat hij in zijn genialiteit had ontwikkeld en dat gebaseerd was op zijn wens van de school één familie te maken. De kinderen kwamen en gingen zonder iemand toestemming te vragen of ze binnen konden komen of weg mochten. Ze gingen aan het werk zonder enige dwang, uit eigen vrije wil, en bovendien aan iets dat ze zelf verkozen te doen.

Dit lag ten grondslag aan het misverstand over Jasnaja Poljana, dat de school van Lev Nikolajevitsj leek op een zigeunerkamp of een dorpsvergadering. Dat zijn allemaal leugens. Er was nooit iets van kwaadwilligheid te merken op school.

Een enkele keer kon een onverbeterlijke deugniet wel eens in de school beginnen met een wild spel dat je buiten hoor

de te doen. Dan zetten de kinderen hem meteen zonder pardon zelf buiten de deur. We hadden inderdaad zo'n joch – Fedjka Rezoen, uniek begaafd in ondeugd. Maar zodra hij met zijn flauwekul begon, gingen de kinderen met hem te praten: "Hé Fedjoecha, als wilt spelen ga je maar de straat op, maar zit ons niet te storen. Hoe zou jij het vinden als jij aan het dorsen was en wij langs kwamen en op de dorsvloer gingen spelen?"

Maar het kwam wel eens voor dat geen argument van zijn kornuiten ook maar enig effect had op een jongen als Fedjka Rezoen. Dan ontstond een vechtpartij. In zulke situaties ging de graaf altijd weg en kwam niet tussen beide. Maar, ik herhaal, dit kwam maar heel zelden voor.

Ik raakte gewend aan de school, werkte er tot op de laatste dag van zijn bestaan en verliet Jasjana Poljana met pijn in het hart.

